

MEDITERRANIA

CENTRE
D'INICIATIVES
ECOLÒGIQUES

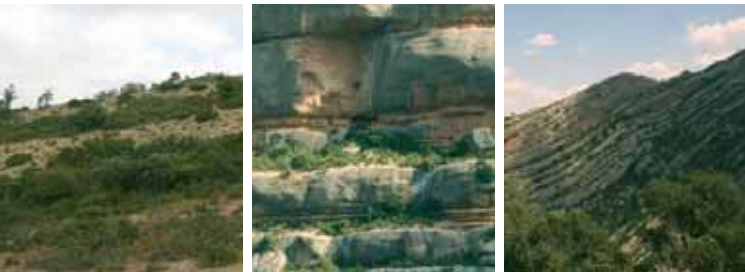
Mediterrània, Centre d'Iniciatives Ecològiques

C/ Francolí, 56-58 - 43006 Tarragona (Espanya)

Tel. +34 977 55 13 00 - Fax +34 977 55 09 28

info@mediterrania-cie.org

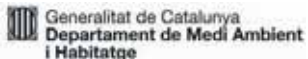
www.mediterrania-cie.org

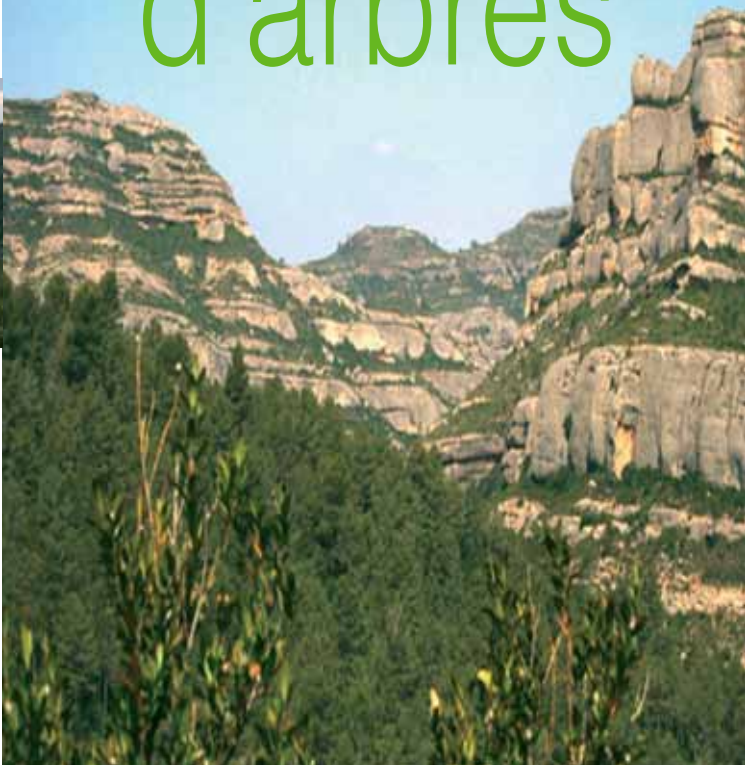
Amb el patrocini de:

Amb la col·laboració de:

Guia dels “Caçadors d'arbres”

www.mediterrania-cie.org

1. Introducció de MEDITERRÀNIA-CIE

Mediterrània, Centre d'Iniciatives Ecològiques es un grup ecologista que va néixer el 1993 de la base de la societat civil, del moviment veïnal català, amb unes inquietuds mediambientals i amb la necessitat de donar a conèixer i difondre temàtiques relacionades amb el medi ambient i la cooperació a tots els sectors de la societat.

Mediterrània-CIE actualment és membre d'organitzacions internacionals com: Unió Mundial per a la Conservació de la Natura (UICN), European Environment Bureau (BEE), Mediterranean Information Office (MIO-ECSDE). I som patrons de Tarraco Energia Local (Agència local d'energia inclosa en el programa Save II de la Unió Europea). Formem part del Comitè tècnic de la Fundación Fòrum Ambiental, del World Council for Renewable Energy, l'Associació Catalana del Dia de la Terra i l'Entesa Catalana pro energia Neta. Som representants del voluntariat ambiental a nivell de Catalunya en el Consell del Voluntariat de la Generalitat. També formem part dels Consells consultius de cooperació de Tarragona i Cambrils.

L'equip de Mediterrània-CIE, amb l'ajuda dels seus voluntaris i col·laboradors, dedica els seus esforços en diferents àmbits de treball. Amb el suport de la Direcció, Coordinació, Administració, Comptabilitat, Relacions externes i Premsa i Comunicació, Mediterrània-CIE es centra sobretot en les següents àrees de treball:

- Educació Ambiental: Oferta educativa especialitzada en residus, energies renovables, aigua, flora, fauna i ecosistemes i coordinació de campanyes dirigides a la població en general.
- Sensibilització i Difusió: Organització de la Trobada del Medi Ambient i la Cooperació, Premi Ones Mediterrània, seminaris, congressos, etc.
- Natura: Creació d'itineraris i protecció d'espais i espècies.
- Projectes: Coordinació, gestió, execució i impuls de projectes de temàtica ambiental.
- Vigilància i Control: Denúncia d'activitats no respectuoses amb el medi ambient.
- Cooperació: Projectes de Desenvolupament local i sostenible amb Mesoamèrica i Àfrica.

Edita: Mediterrània, Centre d'Iniciatives Ecològiques.
Composició i impressió: Gràfiques DARC, SL
Dipòsit legal: T-1.860-2007

Mediterrània-CIE, autoritza la reproducció total o parcial d'aquesta publicació, sempre i quant es faci referència explícita a la procedència.

2. Introducció al PARC NATURAL de la SERRA DEL MONTSANT

El **Parc Natural** de la **Serra del Montsant** és un dels espais naturals més singulars de Catalunya. L'any 2002 es va aprovar la seva declaració de Parc Natural amb l'objecte de protegir els seus valors geològics, biològics, paisatgístics i culturals, respectant el desenvolupament sostenible dels seus aprofitaments.

La Serra del Montsant és un territori eminentment rocós, i s'estén en el sector occidental de la Serralada Prelitoral Catalana, dins de la comarca del Priorat. L'àrea protegida té una superfície de 9.242,07 ha, inclosa dins dels municipis beneficiaris de La Morera de Montsant, Ulldemolins, Margalef, Cabassers, Cornudella de Montsant, La Vilella Alta, La Vilella Baixa, La Bisbal de Falset i La Figuera.

La singularitat de la serra resideix en l'originalitat del relleu, que s'aixeca com un bloc abrupte on hi destaquen fortament les imposants parets rocoses del Cingle Major, per damunt d'aquests, la muntanya continua ascendent suaument fins a arribar a la Serra Major, on es troba la Roca Corbatera, de 1163 metres, màxima altitud del Parc. Un bon grapat de barrancs esquerps vessen les seves aigües a l'excepcionalment ben conservat riu Montsant, que travessa la Serra per la banda nord mig partint-la.

El clima que predomina a la major part de la serra, és mediterrani temperat i sec. L'estiu és molt eixut i l'hivern mitjanament plujós i suau amb cops de fred periòdic. Les pluges es concentren sobretot a la tardor i a la primavera. Durant l'any hi pot nevar algun dia. La significativa diferència de cota existent entre la base i els cims culminants, així com la diversa orientació de les seves

vessants i la complicada orografia, fan que els factors climatològics afavoreixin la presència de microclimes força variats.

La vegetació del Montsant es pot considerar en conjunt típicament mediterrània. Les formacions arbustives dominants són les garrigues i les brolles, acompanyades de pi blanc. Petites pinedes de pinassa o de pi roig prenen certa importància a les zones enlairades. Els alzinars, els carrascars i les rouredes també hi són presents, així com els avellaners, els grèvols o els teixos. A les roques de les cingles hi ha una diversa vegetació rupícola i al riu Montsant es desenvolupa un magnífic bosc de ribera amb àlbers, freixes i salzes.

La Serra acull sense cap mena de dubte un dels poblaments faunístics més rics de Catalunya. Cal destacar la presència de mamífers tan singulars com la geneta, el gat fer i la fura. Els penya-segats són el territori de cria de rapinyaires tan escasses com el falcó pelegrí, l'àliga cuabarrada, l'àliga daurada i el duc. Rèptils, amfibis i peixos són també freqüents. Entre els invertebrats, cal destacar el cranc de riu autòcton i la fauna cavernícola endèmica.

L'aprofitament dels recursos naturals per l'home, a la serra del Montsant, ve Des de temps remots. Les primeres restes daten del paleolític mitjà i superior. Des de les hores, les activitats humanes han anat configurant un paisatge de gran bellesa i han deixat edificacions característiques, com les ermites, que constitueixen un patrimoni valuós. En l'època moderna, s'ha produït una forta despoblació a la zona, atribuïda a la fil·loxera. Avui, els habitants dels termes municipals on s'ubica el Parc, es dediquen als aprofitaments agrícoles, ramaders i turístics.

El Parc Natural és un espai que presenta valors naturals qualificats, la protecció dels quals es fa amb l'objectiu d'aconseguir-ne la conservació de manera compatible amb l'aprofitament ordenat dels seus recursos i l'activitat dels seus habitants. Els objectius de la creació del Parc són la preservació dels valors naturals, la divulgació d'aquests valors, el foment de l'aprofitament sostenible dels recursos naturals i del patrimoni històric i arqueològic i l'afavoriment de la diversificació de les economies familiars agràries i de l'activitat turística ordenada.

3. Projecte “CAÇADORS d'ARBRES”

Què és aquest projecte?

El projecte "CAÇADORS D'ARBRES", és un projecte realitzat per Mediterrània-CIE gràcies a la col·laboració del Programa d'ajudes al voluntariat ambiental VOLCAM del 2007 i de la CAM Obras Sociales.

Aquest és un projecte pensat i dut a terme gràcies a l'esforç i la participació desinteressada de voluntaris mediambientals, procedents dels diferents sectors de la societat (construcció, administració, economistes, pensionistes, ambientòlegs, biòlegs,...) amb diferents objectius:

- Contribuir a la conservació i difusió dels valors de la Serra del Montsant,
- Introduir als voluntaris en la realització d'un estudi científic mitjançant activitats que els permetrien conèixer i gaudir de l'entorn del Parc Natural.

El projecte ha pretès involucrar als voluntaris mitjançant la realització de 3 accions principals:

- 1.- El coneixement de l'entorn del Parc Natural del Montsant i dels seus valors naturals.
- 2.- La realització de diferents jornades per a realitzar l'inventari, i la georeferenciació mitjançant GPS, dels diferents arbres fruiters autòctons presents en diferents recorreguts del Parc Natural.
- 3.- El posterior estudi de distribució dels fruiters i l'elaboració d'unes guies de butxaca mostrant els resultats obtinguts.

Com s'han realitzat els mostrejos?

La metodologia utilitzada ha estat l'observació directa per a la detecció dels individus, utilitzant unes franges de 10 a 20 metres a cada costat de l'itinerari. Un cop localitzat l'individu (arbre) es recullen tota una sèrie de dades de camp per al posterior estudi i tractament (coordenades UTM, forma, alçada, dades dels fruits, fotografies, croquis...) En el cas dels arbres

cultivats en bancals (terrasses), només s'agafaven les dades d'alguns individus representatius i les coordenades del bancal.

S'han realitzat un total de 4 itineraris, distribuïts al llarg del Parc Natural, i que venen a ser una mostra representativa de les diferents característiques i condicions que es donen al Parc (orografia, climatologia, orientació, sòl, ecosistemes,...).

Igualment de cadascun dels individus (fruiters) mostrejats, se n'ha agafat una mostra tant de les fulles com dels fruits (en cas que hi fossin presents), amb la finalitat de realitzar un herbari que serveixi per a posteriors estudis o determinacions que es poguessin esdevenir arrel de la realització d'aquest projecte. Aquesta mostra s'ha identificat amb una codificació especial per a poder relacionar-la amb la seva fitxa de camp corresponent.

Què ens hem trobat?

Al llarg dels diferents itineraris hem trobat diferents espècies d'arbres fruiters, els quals estaven cultivats, o bé tenien símptomes d'haver estat cultivats i actualment estaven abandonats, o inclòs alguns d'aïllats que podrien haver-hi arribat gràcies als diferents mecanismes de dispersió de les llavors dels cultius propers.

La majoria d'espècies trobades es corresponen als cultius típics de la zona:

ametllers, olivers, vinya i avellaners,

els quals es conreaven amb finalitats econòmiques. Encara que també hem trobat d'altres espècies, més minoritàries en quant a superfície total ocupada, fet que indica que han estat cultivades més de cara a l'autoconsum familiar i no tant per a finalitats econòmiques. Aquestes espècies menys nombroses són:

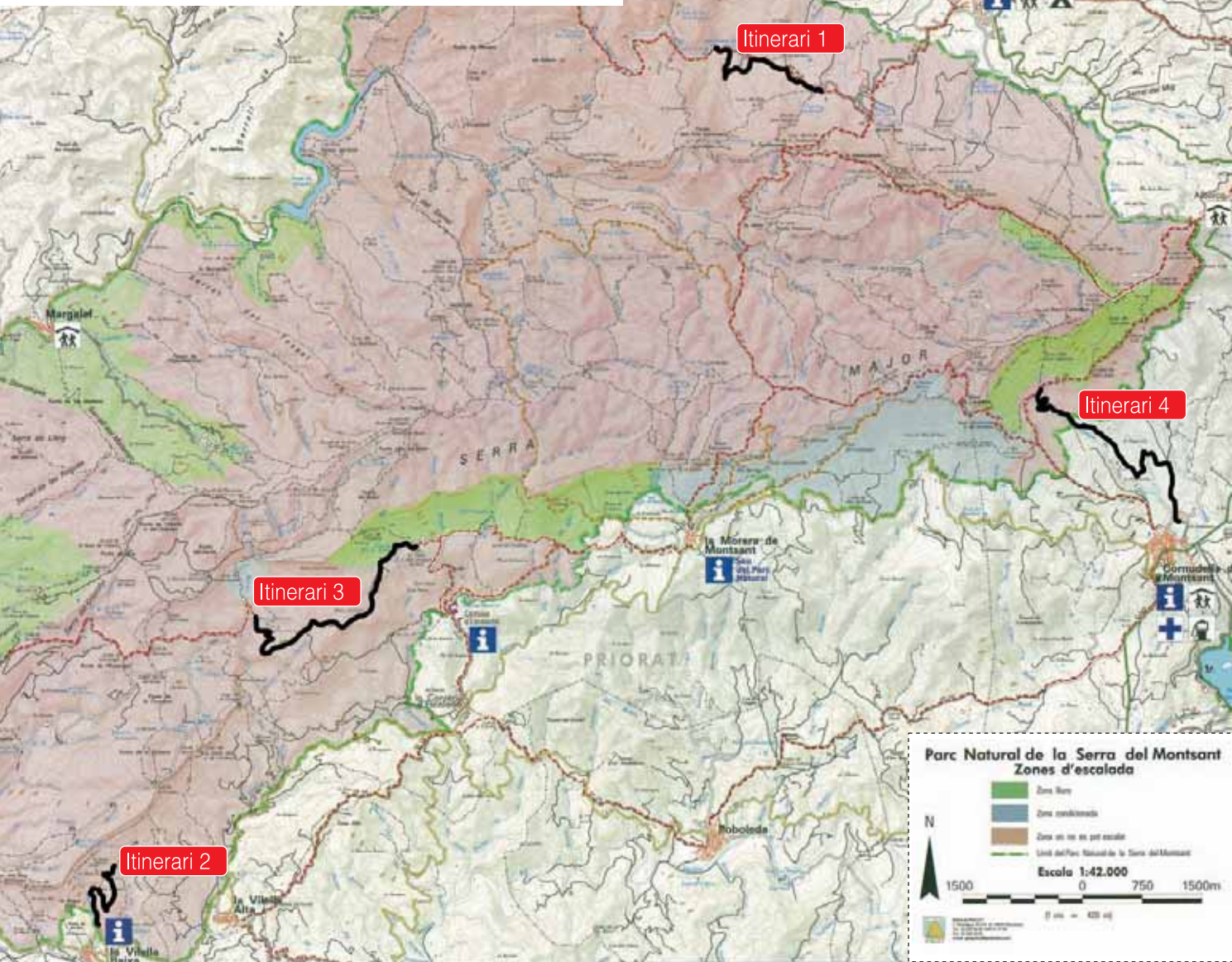
pomeres, codonyers, cirerers, figueres, pruneres, pressequers, i noguers.

S'ha de destacar les nombroses superfícies que antigament havien estat conreades i en l'actualitat es troben abandonades, produït segurament per les dificultats climatològiques i geològiques presents en la Serra del Montsant, sobretot en part altes.

4. Itineraris realitzats

Mapa de situació dels itineraris realitzats

4.1. Itinerari d'ULLDEMOLINS

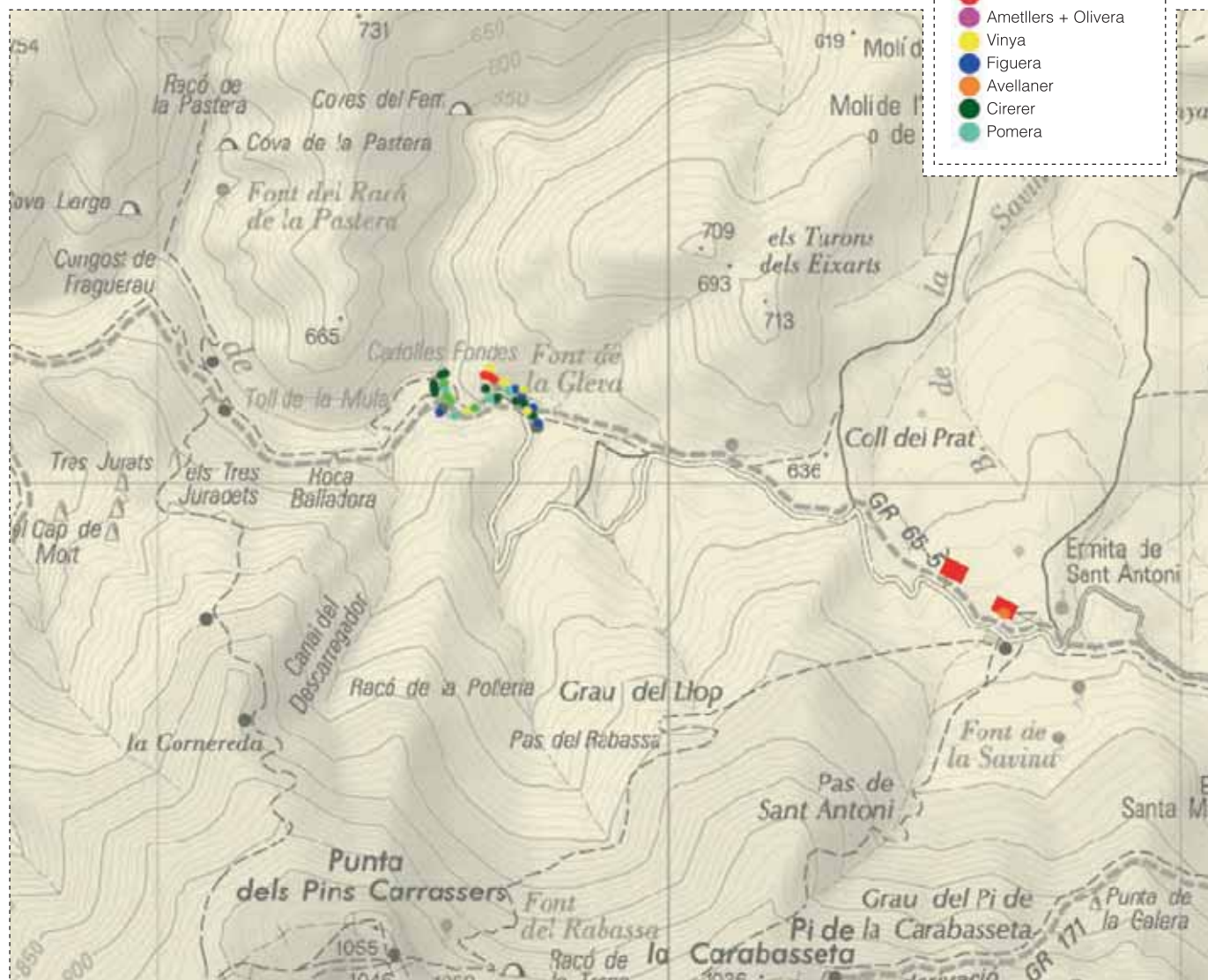
Va des de l'Ermite de Sant Antoni seguint el GR 65-5, passant per la Font de la Gleva, fins a les Cadolles fondes.

Punts d'especial interès per als arbres fruiters:

- Sortint de l'Ermite de Sant Antoni.
- Des de la Font de la Gleva fins arribar a un hort abandonat.
- A les Cadolles Fondes.

4.1. Itinerari d'ULLDEMOLINS

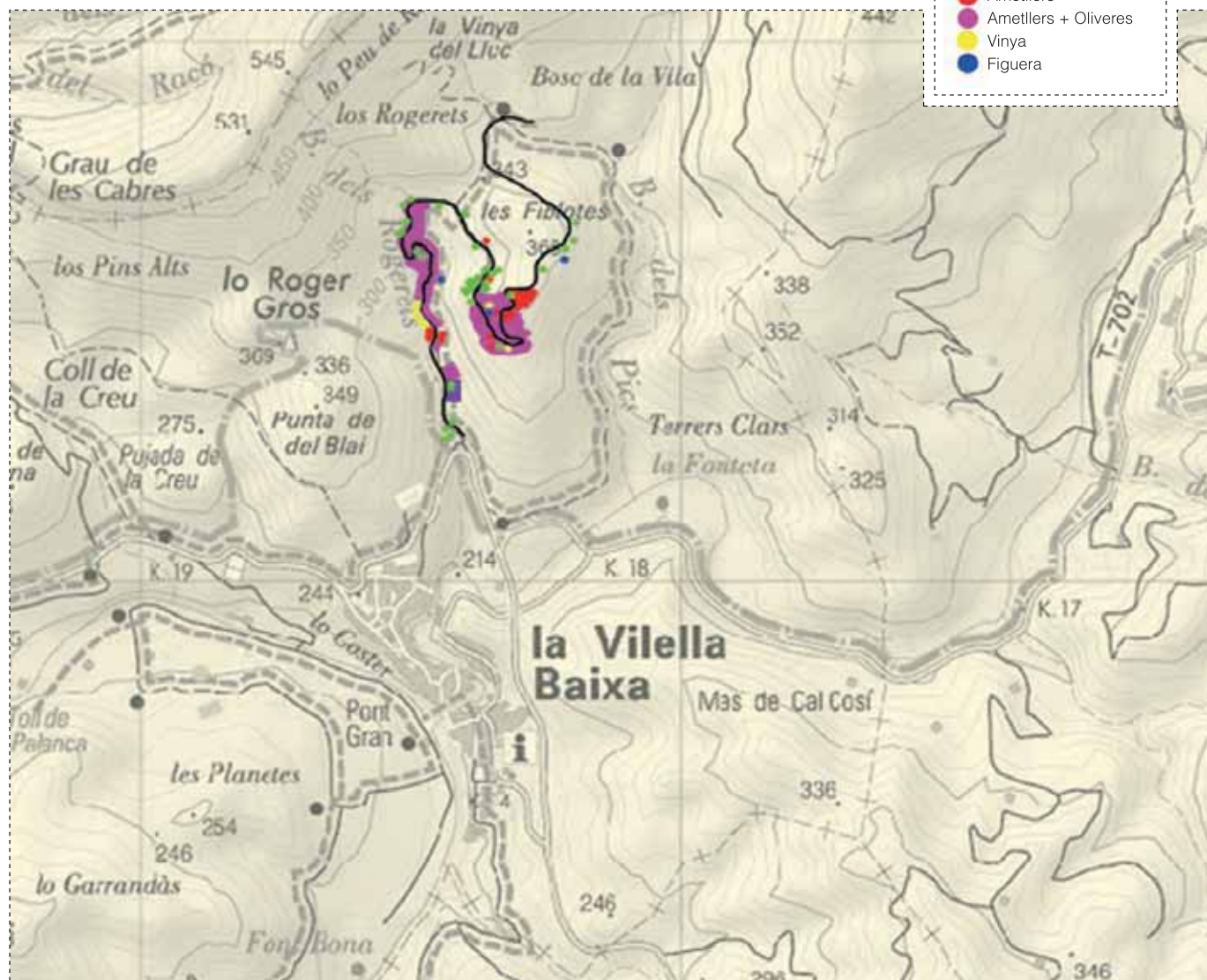
4.2. Itinerari de la VILELLA BAIXA

Camí que va des de la Vilella Baixa en direcció a la Vilella Alta, passant pels Rogerets, i pel Bosc de la Vila.

Punts d'especial interès per als arbres fruiters: al llarg de tot l'itinerari s'hi troben conreus cultivats i abandonats, amb ametllers, vinya i olivers. També hi ha alguna figuera.

4.2. Itinerari de la VILELLA BAIXA

4.3. Itinerari d'ESCALADEI

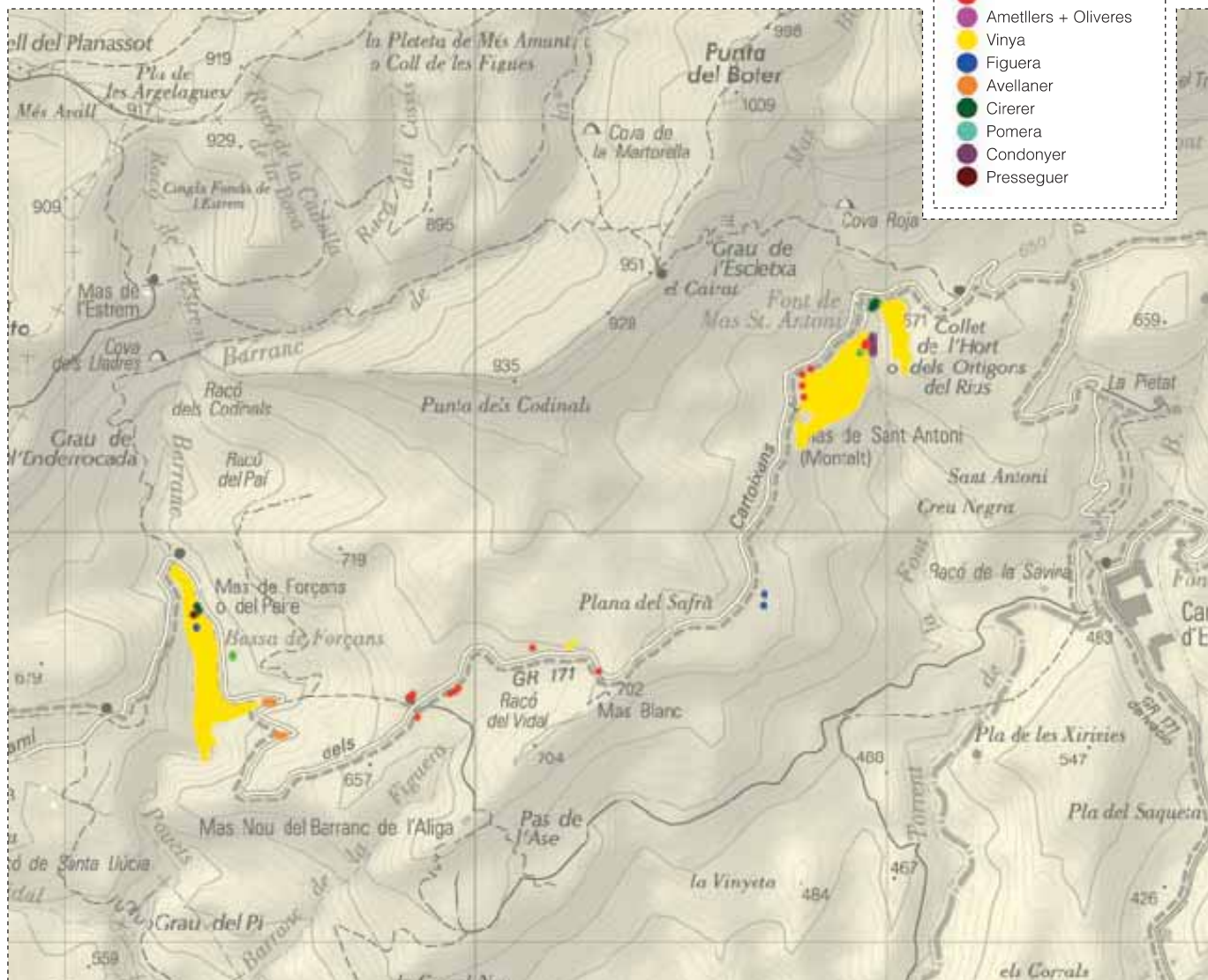
Va des del Collet de l'Hort, després de la pujada de la Cartoixa, fins al Mas de Forçans, seguint l'antic "Camí dels Cartoixans" (actualment forma part del GR171)

Punts d'especial interès per als arbres fruiters:

- Mas de Forçans
- Bassa del Mas de Santa Antoni
- Passant el Mas Blanc
- Plana del safrà.

4.3. Itinerari d'ESCALADEI

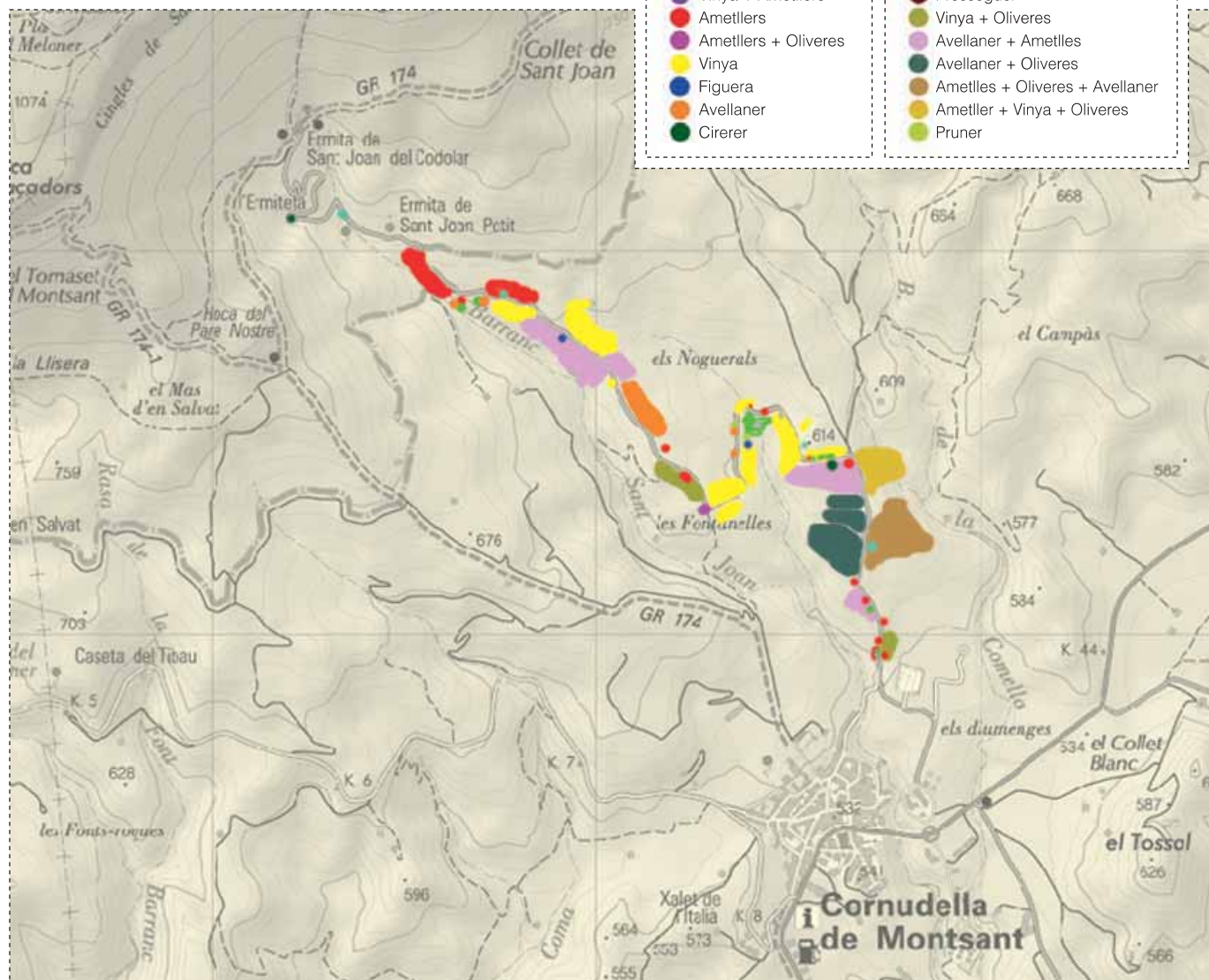
4.4. Itinerari de CORNUDELLA

Va des del cementiri de Cornudella fins a l'ermita de Sant Joan del Codolar.

Punts d'especial interès per als arbres fruiters: En tot l'itinerari trobarem cultius d'arbres fruiters.

4.4. Itinerari de CORNUDELLA

5. Descripció d'ARBRES trobats

Pomera (*Malus domestica*) (Cast. manzano)

Arbre caducifoli de tamany mitjà que no sol sobrepassar els 10-12 m d'alçada. La copa sol ésser arrodonida. Les fulles són simples amb el marge finament serrat, entre ovades i el·líptiques d'uns 4-13 cm de longitud de color verd intens per l'anvers i pubescent al revers. Les flors són grosses d'uns 2,5-4 cm de diàmetre, de color blanc tacades de porpra o rosa i agrupades en raïms a l'acabament de les branques laterals. El fruit, la poma, és aplanat i amb llombrícol als dos extrems. Les seves races i varietats són innumerables i passen del miler.

Distribució general (Fitogeografia): Pluriregional. Època de floració: Abril-Maig. Formes vitals: Macrofaneròfit.

Prunera (*Prunus domestica* ssp. *domestica*) (Cast. Ciruelo).

Arbre caducifoli d'escorça fosca; peduncles de 5-20 mm; fruit (la pruna) de 4-7,5 cm dolç; pinyol rugós i comprimit. Les flors són de color blanc sovint solitàries. Les flors surten abans que les fulles.

Distribució general (Fitogeografia): Eurosiberiana. Època de floració: Abril-Maig. Formes vitals: Macrofaneròfit. Hàbitat: Cultivat i a vegades subespontani. Usos i propietats: Comestible o usos alimentaris.

Cirerer (*Prunus avium*) (Cast. Cerezo).

Els cirerers tenen escorces lluntes i blanquinoses, fa flors d'un blanc quasi pur, estan reunides en umbel·les de dos a sis, les flors s'obren abans que creixin les fulles o al mateix temps. Les fulles tenen els marges amb dents irregulars i és poden reconèixer per les dues glàndules vermelles que té a sobre del pecíol.

Distribució general (Fitogeografia): Eurosiberiana. Època de floració: Març-Abril. Formes vitals: Macrofaneròfit. Hàbitat: Cultivat. Usos i propietats: Comestible o usos alimentaris. Medicinal. Mobiliari, construcció i eines. La fusta, de tons vermellorsos, és de molt bona qualitat. Estatus: Introduïda. Origen: Quasi tota Europa, Àsia Menor i Nord d'Àfrica.

Ametller (*Prunus dulcis*) (Cast. Almendro).

L'ametller floreix sempre abans del creixement de les fulles, les flors poden ser blanques o roses. Les fulles són estretament lanceolades. El fruit té una epidermis verda i pubescent; quan s'obre, a la tardor, deixa sortir la part interna que està lignificada i que conté la llavor, l'ametlla. Els ametllers suporten bé la sequera i li perjudica l'excés d'aigua.

Distribució general (Fitogeografia): Iranoturaniana. Època de floració: Gener-Febrer-Març. Formes vitals: Macrofaneròfit. Hàbitat: Cultivat. Comestible o usos alimentaris. Medicinal. Estatus: Introduïda. Origen: Oest d'Àsia i Nord-est d'Àfrica.

Olivera (*Olea europaea* var. *europaea*) (Cast. Olivo).

Arbre de tronc tortuós i gruixut i capçada ampla; escorça grisa, que es fissura i enfosqueix amb el temps. Té fulles d'un verd grisenc per l'anvers, i quasi blanques pel revers, agrupades per parelles a sobre les tiges. Aquestes fulles poden ser molt petites i arrodonides en els rebrots bassals, o lanceolades i allargades de fins a 8 cm de llargada a les branques superiors. La flor és blanquinosa i petita. El fruit és el·lipsoïdal o circular i de color negre quan és madur.

Distribució general (Fitogeografia): Pluriregional. Època de floració: Abril-Maig-Juny. Formes vitals: Macrofaneròfit. Hàbitat: Freqüent a bandes càlides i seques. Usos i propietats: Comestible o usos alimentaris. Medicinal. Mobiliari, construcció i eines. Perfumeria. Usos simbòlics. Observacions:

L'olivera ha estat molt relacionada amb els jocs atlètics, ja que els guanyadors dels Jocs Olímpics eren coronats amb branques d'olivera silvestre, equivalent a la medalla d'or actual. Origen: Regió mediterrània.

Avellaner (*Corylus avellana*) (Cast. Avellanero, Avellano. Nochizo)

Arbust o petit arbre de fins a 6 m d'alçada amb les fulles alternes, caduques i de marge doblement dentat. El més característic d'aquesta planta són els fruits arrodonits i de color marró que són molt coneguts com a fruits secs (avellanes). Les flors masculines estan agrupades en denses inflorescències penjant (aments). Les avellanes estan envoltades entre dues bràctees verdoses. Espècie pròpia dels boscos humits mediterranis, molt utilitzada en cultiu pels seus fruits.

(Fitogeografia): Eurosiberiana. Època de floració: Gener-Febrer-Març. Formes vitals: Macrofaneròfit. Hàbitat: Cultivada, jardins. Usos i propietats: Comestible o usos alimentaris. Mobiliari, construcció i eines.

Vinya (*Vitis vinifera*) (Cast. Vid, viña)

La vinya és una liana llenyosa que té fulles amb profunds lòbuls més o menys palmats, i irregularment dentades. Tenen circells ramificats que apareixen oposats a les fulles. Flors petites i verdoses, agrupades en panícules (forma de raïm). Els fruits de la vinya són baies comestibles dites raïm de color verd o fosca segons les varietats. Aquesta planta la trobarem cultivada i també naturalitzada a llocs humits, és en aquest indrets on podem veure amb claredat la seva estructura de liana.

Distribució general (Fitogeografia): Mediterrània. Època de floració: Maig-Juny. Formes vitals: Caducifoli. Faneròfit. Hàbitat: Cultivada i naturalitzada. Usos i propietats: Comestible o usos alimentaris. Usos simbòlics. Estatus: Introduïda.

Presseguer (*Prunus persica*) (Cast. durazno, melocotonero, pàvia).

Petit arbre de fins a 6 m d'alçada, amb escorça llisa. Fulles simples, lanceolades, poc peciolades, de 7,5-15 cm de longitud i 2-3,5 cm d'amplada, amb el marge finament serrat. Anvers verd brillant, sense pèls per ambdues cares. Flors generalment solitàries, de color rosa o vermell i apareixen abans que les fulles; pràcticament sèssils. Fruit globós (préssec), aterciopletats, groguenc amb tonalitats vermelloses a la part exposada al sol, molt suculent. Introduïda a Europa per l'època dels romans com arbre fruïter, millorant-se la qualitat dels seus fruits mitjançant encreuaments.

Distribució general (Fitogeografia): Xino-Japonesa. Època de floració: Febrer-Març-Abril. Formes vitals: Macrofaneròfit. Usos i propietats: Afrodisiaca. Comestible o usos alimentaris. Origen: Àsia.

Figuera (*Ficus carica*) (Cast. Higuera).

La figuera és un arbre que viu naturalitzat a les escletxes de penya-segats i als peus de penyals, però és més coneguda com a planta de conreu del que s'aprofiten el seus fruits, les figues. És un arbre caducifoli d'hivern i quan queda despullat mostra les seves branques tortuoses. Tota la planta desprèn un làtex blanc si li fem una ferida, aquest làtex és irritant. Les fulles són lobulades i de contorn palmat. Quan es trenquen les fulles s'allibera un làtex blanc una mica irritant que s'ha usat per a combatre les berrugues.

(Fitogeografia): Mediterrània. Època de floració: Febrer-Març-Abril-Agost-Setembre. Formes vitals: Macrofaneròfit. Hàbitat: Cultivada i naturalitzada en penyals humits,

torrents, vores de camins. Usos i propietats: Comestible o usos alimentaris, Medicinal. Mobiliari, construcció i eines. Estatus: Introduïda. Origen: Est de la zona mediterrània fins l'Oest d'Àsia.

Codonyer (*Cydonia oblonga*) (Cast. membrillero, membrillo).

Arbust o petit arbre de fins a 6-7 m d'alçada amb branques irregulars i tortuoses, les més joves cobertes d'una borra groguenca. Fulles de 5 a 10 cm ovades o arrodonides, senceres, verdes i glabres per a l'anvers i molt piloses, blanc-tomentoses per el revers. La disposició d'aquestes és alterna. Flors grosses i vistoses, solitàries de color blanc o rosat. El fruit és piriforme o globós de color groc quan són madurs, molt aromàtic, dur i de sabor àcid, tomentós al principi. Els fruits són molt apreciats per a prendre torrats, com les pomes, o per a fabricar el conegut dolç o carn de codony amb sucre. Fins

fa poc existia la costum de guardar els fruits entre la roba per a que donés a aquesta el seu agradable aroma.

Distribució general (Fitogeografia): Àsia. Època de floració: Abril-Maig. Formes vitals: Macrofaneròfit. Usos i propietats: Comestible o usos alimentaris. Origen: Àsia occidental i central.

Noguer (*Juglans regia*) (Cast. nogal).

Arbre de fulla caduca que pot mesurar més de 20 m d'alçada, de copa ample; el tronc és gruixut, llis i de color gris platejat. Les fulles són compostes, imparipinnades amb 5 a 9 folíols sencers, obovades de color verd clar, glabres i molt olorosos quan es freguen. Fruit gros, globular; la part externa, verd i carnosa, que es torna negra i es descomposta, mostra l'arrugada closca de la nou. Les flors masculines en aments penjant verds, que neixen sobre les branques de l'any anterior. Les femenines van en grups d'una a quatre al final de les branques de l'any. La fusta s'empra en ebenisteria de luxe i per a les culates de fusells i escopetes.

Distribució general (Fitogeografia): Mediterrània-oriental. Època de floració: Abril-Maig-Juny. Formes vitals: Macrofaneròfit. Hàbitat: Cultivada com ornamental a molts de jardins. Usos i propietats: Comestible o usos alimentaris, Medicinal. Origen: Sud-est d'Europa i Oest d'Àsia des de Grècia fins a l'Himàlaia.

6. Capítol de VOLUNTARIAT

Els voluntaris que han participat en la realització d'aquest projecte han rebut la formació necessària per a la realització de les diferents etapes amb èxit. Les jornades de mostreig han estat durant el juliol de 2007: el dia 20 (itinerari d'Escaladei), el dia 21 (itinerari de Cornudella, i itinerari de La Vilella Baixa) i el 22 (itinerari d' Ulldemolins). Posteriorment, durant el juliol i l'agost, s'han tractat les dades obtingudes a camp per a valorar els resultats obtinguts i també poder elaborar la present guia.

Els voluntaris que han participat en aquest projecte, ja sigui en els mostrejos a camp, o bé en el tractament de dades, valoració dels resultats o l'elaboració de la guia, han estat:

Jaume de las Heras	Dani Juárez Millán
Camil Perpinyà Rofes	Erik Ramos Veiga
Ana Isabel Rios Barenys	Maria Jose Villalba
Eduardo Boné Morón	Jordi Pérez
Úrsula Juárez Millán	Javier Galera
Isabel Veiga Pastor	Rafí Veiga Pastor
Albertina Veiga Pastor	Omar Moreno Gallego
Cristina Garcia Alcalá	Yolanda Veiga Pastor
Angel Moreno Rodriguez	Rocio Mora
Ana Mercadé	Jordi Muret Frígola
Asunción Montero Guardesño	Mari Carmen Cano
Ernesto Alcaine	Laura Moreno Salmerón
Oscar Alcoholado Montero	Toni Chacón
Cayetano Perez daza	Loren Salmerón Avila
Alba Chacón Maestre	Cati Maestre
Trinidad Muñoz Hernandez	Txiqui López Campos
Abel Rodríguez Ortiz	Úrsula Millán
Jordi Brú Martorell	Fatima Veiga Pastor
Juan Manuel Gonzalez Mesa	Abel Veiga
Maria del Valle Pastor Gomez	Nicole Pastor
Noemí Martinez Lerin	Encarna Hernández Hernández
Madalena Alcalá	Carme Banús
Juan Jose Lledó Clavero	Andrea Hernandez Elias
Francisco Garcia	Teresa Aiguadé
Jose Rodríguez Prieto	Maite Cavallé
Sandra Moreno Salmerón	Aitana Garcia Veiga
Antonia Ortiz Belmonte	Ivan Gonzalez Juárez
Juan Eslava Alba	Ivan Perez Veiga
David Garcia Alcalá	Josep Pellicer

1.- Introducció de Mediterrània-CIE.....	3
2.- Introducció al Parc Natural de la Serra del Montsant	4
3.- PROJECTE "CAÇADORS D'ARBRES"	6
4.- ITINERARIS REALITZATS	8
4.1.- ITINERARI D' ULLDEMOLINS	10
4.2.- ITINERARI DE LA VILELLA BAIXA	14
4.3.- ITINERARI D'ESCALADEI	18
4.4.- ITINERARI DE CORNUDELLA	22
5.- DESCRIPCIÓ D'ARBRES TROBATS	26
6.- CAPÍTOL DEL VOLUNTARIAT	32

Bibliografia de referència al text:

- Bolós, O.; Vigo, J.; Masalles, R.M.; Ninot, J.M.; "Flora Manual dels Països Catalans" (3a. edició revisada i ampliada). Ed. Pòrtic. Barcelona. 1990.
- Pascual, R. "Flora de la Serra del Montsant". Ed. Rafael Dalmau. Barcelona. 2007.
- "Herbari Virtual del Mediterrani Occidental" (Universitat de les Illes Balears, Universitat de Barcelona, Universitat de València) <http://herbarivirtual.uib.es>

Cartografia de referència:

- Serra del Montsant 1:20.000. Ed. Piolet, Barcelona, 2001.
- Mapa de Regulació de l'Escalada, del Parc Natural de la Serra del Montsant. Ed. Piolet, Barcelona, 2005.

